

Senioriupseerien kerhon sotahistoriallinen matka Lappiin 7.-12.9.2023

Lapin sodan (15. syysk. 1944 – 27. huhtik. 1945) alkutahdit nuotitettiin jatkosodan päättäneessä Moskovan välirauhansopimuksen 2. pykälässä, joka kuuluu seuraavasti:

”2. Suomi sitoutuu riisumaan aseista 15 päivään syyskuuta 1944 jälkeen Suomeen jääneet saksalaiset maa-, meri- ja ilmavoimat sekä luovuttamaan niiden henkilöstön Liittoutuneiden (Neuvostoliiton) Ylimmälle Sotilasjohdolle, jonka tehtävän suorittamisessa Neuvostoliiton Hallitus antaa Suomen Armeijalle apua.”

Tämän jo ennalta mahdottomaksi tiedettyä tehtävää lähtivät suorittamaan monivuotisen sodan ja venäläisten suurhyökkäyksen kuluttamat puolustusvoimamme, joiden toimintakykyä vastassa olevaa vahvuudeltaan noin 213000 miehen Saksan 20. Vuoristoarmeijaa vastaan rajoitti voimakkaasti edellä mainitun välirauhansopimuksen 4. pykälä, jonka mukaisesti ”Suomi sitoutuu asettamaan armeijansa rauhanaikaiselle kannalle kahden ja puolen kuukauden kuluessa tämän sopimuksen allekirjoittamisesta” (allekirjoituspäivämäärä 19. syyskuuta 1944).

Senioriupseerien kerhon pitkä sotahistoriallinen matka suuntautui tänä vuonna Lapin sodan taistelutantereille ja -tapahtumiin. Matkan asiantuntijaoppaana toimi everstiluutnantti evp. Aimo Kiukas, matkanjohtajana Seppo Kulmala ja vastuullisena matkanjärjestäjänä Vihdin Liikenne OY/Nummellan Matkatoimisto.

Matkalaiset (yhteensä 26) saapuivat torstai-iltana 7. syyskuuta käskettynä aikana Helsingin rautatieasemalle saamaan Sepolta ohjeet vaunu/hyttijärjestelyistä, minkä jälkeen ”ajoneuvoon nouse”.

Seuraavana aamuna hyvin nukutun yön jälkeen Rovaniemelle saavuttua noustiin Pohjolan Matkan bussiin ja suunnattiin Napapiirille aamupalalle tankataksemme energiaa pitkää, päivän päätteeksi Ivaloon päättyvää moottorimarssia ja sen varrella tapahtuvaa taistelupaikkoihin tutustumista varten.

Ensimmäinen kohteemme oli Rovaniemen lentokentän pohjoispuolella oleva Norvajärvi, jonka itärannalla Lentosatamantien päässä luonnonkauniilla niemellä sijaitsee vuonna 1963 avattu kivimuurein aidattu saksalainen sotilashautausmaa, jonne on 2010 vuoden tietojen mukaan haudattu 2683 saksalaista sotilasta. Alueella sijaitsee vaikuttava punagraniittinen mausoleumi sekä järven rannalla Ursula Quernerin suunnittelema teräksinen muistoristi. Vaikuttava, hiljentävä paikka.

Norvajärveltä matka jatkui E 75-tietä seurailleen kohti Ivaloa. Ensimmäinen pysähdys oli muutama kilometri Sodankylän eteläpuolella Torvisen kylässä, jossa oli asemissa saksalaisten

Krenatöörirykmentti 192 tehtävänään viivyttää eversti, MR2-ritari Valter Nordgrenin komentaman Jääkäriprikaatin etenemistä kohti Sodankylää. Torvisen taistelu käytiin 18.-20.10.1944. Jääkäriprikaatin oli perinteisellä koukkauksella tarkoitus lyödä viivyttävä saksalaisrykmentti, mutta kun operaation valmisteluihin meni aikaa kaksi päivää, olivat saksalaiset jo irtautuneet eikä varsinaista taistelukosketusta saatu.

Seuraavaksi tutustuttiin Sodankylän vanhaan, vuonna 1689 avattuun puukirkkoon, joka saksalaisilta jäi peräytyessään polttamatta, vaikka kirkonkylän talokannasta muutoin tuhoutui 60-75 %. Tunnelmallista kirkkoa ei lämmityksen ja sähköistyksen puuttuessa käytetä talvisin, mutta kesäisin siellä pidetään hartaustilaisuuksia ja se on myös suosittu hääkirkko.

Matka jatkui Porttipahdan tekojärvelle, jossa pysähdyttiin tarkastelemaan Jääkäriprikaatin (1650 miestä) etenemistä nykyisen E 75-tien suunnassa saksalaisen Krenatöörirykmentti 379:n vastatessa onnistuneesti viivytyksestä. Tien katkaisevan vesistön ylitys suunniteltuine koukkauksineen vaati jälleen niin paljon aikaa, että saksalaiset ehtivät irtautumaan ilman merkittävää taistelukosketusta.

Jääkäriprikaatin JP5 asettui kärkeen suuntanaan Vuotson kylän takainen Tankavaaran alue, jonne saksalaiset olivat Organisation Todtin toimesta 3000 sotavankia käyttäen rakentaneet puolustuslinja Schutzwallin. Täällä JP5 törmäsi 26.10.1944 saksalaisten tuliylläkköön ja asettui puolustukseen. Kenraalimajuri Ruben Lagus antoi 28.10.1944 hyökkäyskäsken Tankavaaralle, jonne Krenatöörirykmentit 378 ja 392 olivat asettuneet puolustukseen suojaamaan 169.D:n vetäytymistä kohti Ivaloa. JP5:n taistellessa maantien suunnassa lähtivät JP2, JP3 ja JP4 tekemään hyökkäyssuunnassa oikealta koukkausta törmäten Rieskajoen suoalueeseen, minkä vuoksi hyökkäys jouduttiin keskeyttämään. Viivyttävät Saksalaisjoukot jättivät Tankavaaran 31.10.1944. Suomalaisten kärkenä jatkaa JP5.

Sitten lähestyimmekin jo kaikkien tuntemaa Laanilaa, jossa monotanssien esimarkkinointi näytti jo alkaneen, mutta meitä kiinnosti enemmän muistopaasi Piispankivi, joka sijaitsee kulkusuunnassa oikealla välittömästi ennen Laanihovin risteystä ja on muistomerkkinä Bolševik Zapoljarja-partisaaniyksikön hyökkäyksestä pohjoiseen matkalla olleen linja-auton kimppuun 4. heinäkuuta 1943 kohtalokkain seurauksin. Piispankivi on nimetty hyökkäyksessä surmansa saaneen Oulun hiippakunnan piispan, Yrjö Wallinmaan mukaan. Hyökkäyksessä surmansa saivat Wallinmaan lisäksi rouva Aune Hiltunen, neiti Ruut Kjälid ja autonkuljettaja P. Nyqvist.

Kaunispäällä, jonka etelärinne näyttää tulleen pilatuksi uusilla, järkyttävän rumilla rakennuksilla, vietetyn kahvitaun jälkeen jatkettiin kohti Inaria, mutta ennen sitä poikkesimme Magneettimäen muistotiellä ja muistokivellä ihmettelemässä niitä ponnistuksia, joilla Suomen ja osin myös Ruotsin taloudellinen henkireikä maailmalle pidettiin avoimena.

Sittenpä olikin jo aika majoittua hotelli Ivaloon ja kerätä voimia seuraavana päivänä odottavaa pitkää moottorimarssia varten.

Aamulla 9.9.2023 suunnattiin Jääkäriprikaatin jälkiä seurailleen kohti Inaria.

Jääkäriprikaati eteni kohti pohjoista ja sai 7.11. muutama kilometri Inarin eteläpuolella kärjellään taistelukosketuksen viivyttäviin saksalaisiin. Jääkäripataljoonat 2 ja 3 lähtivät 12.11. tekemään koukkausta saavuttaen Inarin eteläosat seuraavana yönä, mutta jälleen kerran saksalaiset olivat irtautuneet jättäen taakseen poltetun kirkonkylän. Saksalaiset tulittivat rajusti kylää halkovan Juutuanjoen pohjoisrannalta eikä suomalaisilla ollut mitään mahdollisuuksia hyökätä, sillä maantiesilta on räjäytetty. Jääkäriprikaatin pataljoonatkin olivat Moskovon välirauhan sopimuksen edellyttämän puolustusvoimien miesvahvuuden vähentämisen vuoksi kutistuneet noin 100 miehen vahvuiseksi.

Inariin saavuttuamme vierailimme huikean mielenkiintoisessa saamalaismuseo ja luontokeskus Siidassa, missä saimme todella asiantuntevan oppaan johdattamana lähes 2-tuntisen tietoiskun saamelaisen elämästä ja kulttuurista. Keskuksen alueella sijaitsee myös mielenkiintoinen ulkomuseoalue. Kun lukija liikut Inarissa, älä jätä Siidassa käymättä.

Seuraavana olikin se pitkä moottorimarssi Pokantietä eli viralliselta nimeltään seututie 955 pitkin läpi pohjoisen Suomen tavoitteena Pallaksen tunturihotelli. Matkalla pysähdyimme Pokan kylän Tieva-baarissa, jonka tunnelma oli hieman toisenlainen kuin Kehä III:n sisäpuolella, edukseen.

Levin huipulla tehdyn maisemien katselun jälkeen suuntasimme yöpymispaikkaamme Pallaksen tunturihotelliin. Nykyinen hotellirakennuksen vanhin puurakenteinen osa valmistui vuonna 1948 korvaamaan saksalaisten peräytyessään räjäyttämän, runsaan kilometrin päässä nykyisestä hotellista sijainneen, vuonna 1938 valmistuneen funkki-tyylisen hotellin.

Sunnuntain 10.9. ohjelmana oli seurata saksalaisten vetäytymisjälkiä Muoniosta pohjoiseen Kilpisjärvelle.

Ensimmäiseksi tutustuttiin Muonion valtaustaisteluihin 26.-30.10.1944. Saksalaisilla oli Muoniossa mittava varikko, jonka he vetäytyessään halusivat evakuoita. Varikossa oli kaikkiaan 4000 tonnia materiaalia, jonka kuljetus ei tapahtuisi käden käänteessä. Sen vuoksi saksalaiset olivat ryhmittäneet SS-Vuor. JR 11 Väylänvarren tien suuntaan tulppamaan etelästä lähestyvän MR2-ritari, kenraalimajuri Kaarlo Heiskasen 11.D:n etenemistä Muonioon. Rovaniemen tien suuntaan Särkijärven ja Äkäsjärven väliselle maastoalueelle oli ryhmitetty SS-Vuor. JR12 viivyttämään MR2-ritari kenraalimajuri Aaro Pajarin 3.D:n kärjen liikettä Muonion suuntaan. Molemmat suomalais-divisoonat saivat taistelukosketuksen viivyttäviin saksalaisjoukkoihin 26. lokakuuta. JR8:n ja JR 50:n suorittaman kaksipuolisen koukkauksen avulla Muonio saatiin vallattua 29.-30.10. Saksalaiset olivat tällöin saaneet varikkonsa evakuoitua ja irtautuneet jättäen taakseen täysin tuhotun kirkonkylän, ainoastaan kirkko oli säästynyt.

Seuraavaksi tutustuttiin 10 kilometriä Muoniosta pohjoiseen olevaan taistelumaastoon, jossa tielinja kulkee Utkujärvien välisen vesistökapeikon kautta muodostaen luonnollisen ja saksalaisen SS-Vuor. JR11:n osille helposti puolustettavan maastokohdan. Tielinjan pysyessä tiukasti tulpattuna pyrittiin perinteisellä, tilapäisvälineillä suoritetulla sivustakoukkauksella pääsemään viivyttäjien kylkeen/selustaan ja avaamaan näin reitti pohjoiseen. Operaation valmistelujen

aiheuttaman viivästyksen vuoksi koukkauksella saavutettiin tielinja, josta saksalaiset olivat jo irtautuneet.

Saksalaisten vetäytyminen jatkui tehokkaan tielinjan tuhoamisen hidastaessa suomalaisten takaa-ajoa. Div.Ryhmä Kräutler viivytti marraskuussa runsaan kahden viikon ajan Enontekiön-Palojoensuun tasalla Ryhmä Puroman (komentajana MR2-ritari eversti Albert Puroma) liikettä poistuen 22. marraskuuta Palojoensuusta.

Seuraavana tutustumiskohteen oli Sturmbock-asema, johon 7.Vuor.D oli 25. marraskuuta 1944 alkaen ryhmittynyt puolustukseen tarkoituksenaan suojata Norjan puolella kulkeva Saksan Ruijan-joukkojen ainoa mahdollinen vetäytymistie etelään, Valtakunnantie 50. Aseman rakentaminen aloitettiin 1. elokuuta 1944. Karesuvannon asemaa rakensi noin 2 000–3 500 miestä, mukana sotilas- ja työorganisaation Organisation Todtin Skandinavian osaston Einsatzgruppe Wikingin yksiköitä, muun muassa 750 puolalaista rakennusmiestä. Noin puolet työvoimasta, parituhatta henkeä, oli pakkotyöhön määrättyjä neuvostoliittolaisia sotavankeja. Vuoristodivisioonan asettuessa asemiin valmiina oli 311 puolustuskorsua ja keskeneräisenä 339 korsurakennelmaa. Asemiin asettautuneet joukot jatkoivat vielä linnoitustöitä. Puolustusasemissa oli 800 konekivääriä, 100 kranaatinheitintä, yli 160 tykkiä ja ammusvarasto koko talven tarpeiksi. Aseman hallinnasta ei juurikaan taisteltu vaan kosketus rajoittui partiotiedusteluun ja ajoittaiseen pienehköön laukaustenvaihtoon. Asemista saksalaiset poistuivat vasta asemasotavaiheen jälkeen 10. tammikuuta 1945.

Sturmbockista retkeläiset seurailivat 13. päivänä tammikuuta -45 perustetun, 600 miestä käsittäneen Tst-osasto Loimun (komentajana MR2-ritari everstiluutnantti Kalervo Loimu) etenemistä. Osasto saavutti Kilpisjärven eteläpään 16. päivänä tammikuuta. Saksalaiset olivat vetäytyneet pääsääntöisesti Norjan puolella olevaan Lyngen-asemaan ja vaikka se oli selvästi Sturmbockia-asemaa heikompi, ei lukumääräisesti vähäisellä suomalaisjoukoilla ollut mahdollisuuksia merkittäviin sotatoimiin. Tämän vuoksi solmittiin osapuolien välillä 25.2. sopimus ”sotimattomuudesta”. Huhtikuun 10.-24. välisenä aikana käytiin valvontakomission tyytyväisenä pitämiseksi ”taistelukorvikkeita” ja 27.4. kenraaliluutnantti Siilasvuo saattoi ilmoittaa saamansa tehtävän tulleen suoritetuksi.

Kilpisjärvellä pidetyn tauon jälkeen oli retkeläisten aika palata Pallakselle.

Aamulla 11. syyskuuta suunnattiin Väylänvartta pitkin etelään tutustuen Kukkolan koskeen. Tornion taisteluihin perehdyttiin vieraillemalla Röntän satamassa, jonne MR2-ritari, everstiluutnantti Wolf Halstin komentama JR11 teki lokakuun 1. päivänä 1944 uhkarohkean maihinnousun avaten sillanpäätä, jonka suojassa JR53 rantautui seuraavana päivänä. Saksalaiset tulivat täysin yllätetyiksi, sillä saksalaisten ilmatoiminta suomalaisia vastaan alkoi vasta 4. päivänä lokakuuta kaupungin keskustan jouduttua suomalaisjoukkojen haltuun jo edellisenä päivänä.

Tornion taistelujen yksityiskohtainen tilanneselostus käytiin rautatieaseman edustalla olevan Tornion taistelujen muistomerkillä, jonne laskettiin Senioriupseerien kerhon kukkalaite taistelujen sankareiden muistoksi.

Tähän päättyi retken sotahistoriallinen osuus. Lapin sodan inhimillinen hinta oli kova. Sodassa Suomi menetti 774 miestä kaatuneina ja 262 kadonneina (näistä jäi 164 vangeiksi) sekä 2 904 haavoittui. Saksalaisten tappiot olivat lähes 1 000 kaatunutta, yli 2 000 haavoittunutta sekä 1 300 vangiksi joutunutta.

Haaparannassa suoritettujen ”pakollisten” tuliaisostojen ja Tornion ravintola Umpitunnelissa nautitun päivällisen jälkeen suunnattiin Kemin rautatieasemalle, josta VR kuljetti retkeläiset turvallisesti pääkaupunkiseudulle, mihin saavuttiin tiistai-aamuna 12. syyskuuta.

Takana oli 5 yöpymistä ja yli 1300 kilometriä Lapin maanteitä loistavan sään vallitessa. Voisi kuvitella, että tuollainen moottorimarssi olisi haasteellinen, mutta näin ei ollut tilanne, sillä Aimolla oli tarjottavanaan jo ensimmäisistä kilometreistä lähtien mielenkiintoista kuultavaa Rovaniemen valtaukselta Tornion valtaukseseen.

Kiitos Amille erinomaisesta opastuksesta ja Sepolle moitteettomista yleisjärjestelyistä ulottuen auringonpaisteeseen, alkavaan ruskaan ja revontuliin saakka. Kiitos kuuluu myös retkeläisille mukavasta matkakumppanuudesta ja aktiivisuudesta.

Kuvat: Seppo Kulmala, Hannu Venäläinen

Teksti: Hannu Venäläinen

Kuvatestit

1. Norvajärven mausoleumi
2. Retkeläiset Inarjärven maisemissa
3. Sturmbock-asemassa